

dapest háborús szerepéről stb. szóló részek.)

Magyarországról írva a szerzők többek között megállapítják, hogy „a németek Lengyelország elleni agressziója idején a magyar kormány a társadalom nyomására nem támogatta az agresszort, ellenkezőleg, ellátták a lengyel internált katonákat és civileket.”

Bajcsy-Zsilinszky Endréről sajnos több pontatlan megállapítás történik a kötetben. Az többek között, hogy 1942-től együttműködött a Magyarországi Kommunistá Párttal és részt vett az antifasiszta ellenállási mozgalom szervezésében. Bajcsy a magyarországi németellenes mozgalom egyik nagy alakja volt. 1942-ben kapcsolatba került a szociáldemokrata és a kommunista párt néhány képviselőjével. Síkra szállt Schönherz Zoltán megmentése érdekében is, a kommunistá párttal való együttműködés szükségességének felismeréséhez azonban lényegében csak 1944-ben jutott el.

Téves Bajcsy letartóztatásának időpontja is. A Gestapo nem 1944. június 19-én, hanem március 19-én, tűzharc után hurcolta el lakásáról.

A Magyar Nemzeti Front csapatainak Bajcsy-Zsilinszky nem volt a vezérkari főnöke. Az 1944. november ele-

jén létrehozott Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának az *elnöke* lett. E bizottság keretében alakították meg a Katonai Vezérkart, amelynek élére Kiss János altábornagy állt. Itt jegyzem meg, hogy mindketőtük kivégzésének dátuma pontatlan. Bajcsy életét nem 1944. december 25-én, hanem 24-én hajnalban, Kiss Jánosét pedig nem november 25-én, hanem december 8-án oltották ki a nyilasok.

Az említett és meg nem említett pontatlanságok egyáltalán nem csökkentik a lengyel szerzői kollektíva vállalkozásának nagy érdemeit.

A kötetet mindenképpen kiemelkedő, bizonyos vonatkozásokban egyedülálló, úttörő vállalkozásként értékelhetjük. Nemcsak azért, mert az első ilyen tartalmú kiadvány Lengyelországban: marxista történetiszemléletével méltó hely illeti meg a nemzetközi enciklopédiailrodalomban is. Igen hasznos információs forrást képez katonapolitikai, politikai, hadművészettörténeti stb. vonatkozásban egyaránt. Nemcsak a szakembereknek, hanem minden érdeklődőnek hatékony segítséget adhat a második világháború története sokrétű megismeréséhez.

Godó Ágnes

FRIEDRICH WÜRTHLE

DIE SPUR FÜHRT NACH BELGRAD

Die Hintergründe des Dramas von Sarajevo 1914*

(Wien—München—Zürich, Molden, 1975. 352 o.)

Az 1914. június 28-i sarajevói merénylet — erősebben, mint valaha — az új és legújabb korral foglalkozó történettudomány érdeklődésének középpontjában áll. A legszorgosabb kutatómunka a polgári történettudomány részéről tapasztalható, mivel az első imperialista világháború kirobbanásá-

nak okát e tudomány képviselői közül számosan kizárólag a Gavrilo Princip által elkövetett merényletnek tulajdonítják. Mivel azonban Ferenc Ferdinánd halálát és az Osztrák—Magyar Monarchia egy hónap múlva bekövetkező hadüzenetét mégsem lehet egy terrorista „őrült” tettéhez kötni, a ku-

* F. Würthle: A nyomok Belgrádba vezetnek. Az 1914-es sarajevói dráma háttere.

tatások többsége a tett mögött „meghúzódó” erők felderítését célozza. E felderítő tevékenység évtizedek óta különböző szenvedélyek felkorbácsolásához vezet, gyakran nyílt vádaskodással, s kiválóan alkalmas arra, hogy az imperialista háború kitérésének igazi okairól elterelje a figyelmet.

Würthle szóban forgó műve sem magával a merénnyel foglalkozik, hanem az azt „sugalmazó és előkészítő bűnös erők” leleplezésének feladatát vállalja magára. A szerző életpályájának alakulása lehetővé tette, hogy hosszú időt szenteljen a kérdés tisztázására és kimerítően tanulmányozza az osztrák, valamint a jugoszláv levéltárak anyagát, sőt, ismereteit a családja birtokába került okmányok segítségével is gyarapítsa. Később, mint az osztrák külügyminisztérium sajtószolgálatának vezetője (1949—1955), majd bonni osztrák sajtóattasé, s végül az osztrák Nemzeti Tanács elnökségének sajtóreferense, minden alkalmat megragadott arra, hogy egyéb külföldi forrásokhoz is hozzájusson és gazdagítsa azt a képet, amely a merényletről és annak hátteréről benne kialakult.

Würthle tézise, helyesebben nagy anyagismeretén nyugvó ítélete az alábbiakban foglalható össze: Gavrilo Princip cselekedete nem a magányos gyilkos őrült tette, hanem egy széles bázison felépülő nemzetközi összeesküvés végső kifejelete, amely összeesküvés legfőbb mozgatója Dimitrievic (fedőneve: Apis) ezredes, a szerb hadsereg elhárító osztályának vezetője, támogatója, jobban mondva tevőleges szemlélője Pašić szerb miniszterelnök és köre, célja pedig a soknemzetiségű Habsburg monarchia elpusztítása volt. Az ítélet kimondásához szükséges bizonyító eljárás a rendelkezésre álló nagy forrásanyag meglehetősen szűk részére, a Princip-perben felvett kihallgatási jegyzőkönyvekre koncentrálnak. A kihallgatási jegyzőkönyvek hitelességéhez nem fér ugyan kétség, de önkéntelenül felmerül az a gyanú, hogy a vallomások, vagy legalábbis azok egy része, kényszer útján jöttek

létre. Würthle többségében igényes forráskritikája kétségkívül kizárja a helytelen következtetéseket és különösen Dimitrievic megítélésében elfogadható eredményre jut: Dimitrievic-Apis és társai szerepe Princip s a többi Szarajevóba eljutott merénylő előzetes felkészítésében nem vitatható. De hiányolni kell annak történelemhű bemutatását, hogy Dimitrievic az utolsó előtti pillanatban szinte minden kapcsolatot megszakított a Gavrilo Princip csoporttal, miután felismerte, hogy a csoport törekvése egy antimonarchista, tartalmában anarchista délszláv köztársaság megteremtése, amely igen sok közös vonást mutat fel az oroszországi eszer párt törekvéseivel. E nagy jelentőségű tényre A. Piszarjev szovjet történész legújabb kutatásai derítettek fényt. Piszarjev kutatásának fényében még kevésbé tűnik valószínűnek az a szerep, amit szerző a szintén monarchista Pašićnak, a szerb miniszterelnöknek tulajdonít. Már a világháború alatt, de még inkább a háború után napvilágra került számos megbízható adat bizonyítani látszik, hogy Pašić, bár tudott a különféle nacionalista szervezetek léteéről, köztük arról is, amelybe Gavrilo Princip és társai tartoztak, a Monarchiával való háborús konfliktustól, azaz a központi hatalmakkal való háborútól való félelmében — egy évvel a második Balkán háború után — a Dimitrievic kör teljes elszigetelésére törekedett. Túlzás továbbá a szerző azon állítása is, hogy a júliusi válság idején Dimitrievic körének letartóztatása kizárólag azt a célt szolgálta volna, hogy Pašić közreműködéséről ország-világ előtt elterelje a figyelmet, illetve a merényletben vétkes miniszterelnököt az ártatlanság glóriájával övezze. A nemzetközi diplomáciában Pašić szerepét 1914 júliusában másként látták: a Monarchia ultimátumára adott, Pašić által sugalmazott szerb válaszjegyzék engedékenységére még annak a II. Vilmos császárnak is feltűnt, aki a merénylet hírére így kiáltott fel: „Most vagy soha!” (Azaz: megvan a soha vissza nem térő

alkalom az évtizedek óta előkészített imperialista világháború kirobbantására.) Eddig úgy tűnt, hogy Pašić akkori magatartását kizárólag külpolitikai tényezők befolyásolták, mindenekelőtt a cári Oroszország állásfoglalása. Ma már világosan látjuk, hogy a szélsőséges nacionalista szervezetek törekvésében feltáruló polgári (demokratikus) köztársaság veszélye Pašić magatartását nem kis mértékben befolyásolta. Természetesen a háború kirobbanását Pašić nem háríthatta el, hiszen Németország és a Monarchia mindenképpen háborút akaró politikája miatt a béke fenntartására tett bármilyen erőfeszítés eleve kudarcra volt ítélve: a német hadvezetőség, amely a hadsereg felkészítésében nyert előnyt elveszteni nem akarta, szövetségesével együtt versenyt futott a háború kirobbantásáért. A Würthle-féle ítélet éppen ezért azt a veszélyt hordozza, hogy a háború kirobbantásának felelősségét leszűkítse a kis Szerbia kormányára, illetve a kormány szövetségesül beállított „maroknyi terrorista csoport” akciójára, ugyanakkor felmentse a központi hatalmakat, köztük elsősorban az Osztrák—Magyar Monarchiát. Ebben az összefüggésben még az antant-hatalmak nyugati országai, Anglia és Franciaország is a felmentettek közé kerülnek, sőt a félrevezetett ártatlanok jelzőjét is megkapják.

Nem véletlen, hogy az ítélet eme megfogalmazódása számos elutasító kritikát von maga után. Az ítélet közvetlenül érinti a jugoszláv történetírás eddigi eredményeit is, mivel a két világháború között, de a második világháború után is nem egy erőfeszítés történt a jugoszláv historiográfiában arra, hogy a világháború kitörésének egyedüli felelősségét Szerbiáról elhárítsák. Würthle műve számol az újabb elutasítással és a várható reakciónak elébe megy azzal, hogy a mai jugoszláv hatóságok az ítélet realitását legjobban alátámasztó okmányok kutatása elől napjainkban is mereven elzárkóznak. A jugoszláv magatartás, illetve tendenciózus álláspont bizonyítéka-

ként Würthle művében a szaloniki per is felsorakozik. Mint ismeretes, 1917-ben Dimitriević ezredet összeesküvés vádjával hadbírótság elé állították és elmarasztaló ítélet alapján kivégezték. A két világháború közti időben ezzel kapcsolatosan számos mendemonda került napvilágra. Ezek közül mind a mai napig tartja magát az a változat, hogy Sándor trónörökös és Pašić miniszterelnök Dimitriević halálra ítélésével megszabadultak attól a kellemetlen partnertől, aki mindkettőjük részességét, illetve felelősségét a szarajevói merényletben ország-világ elé tárhatta volna. Más verzió szerint, Dimitriević a szerb különbéke legnagyobb akadálya volt, ezért kellett elpusztulnia. 1953-ban Jugoszláviában az 1917-es szaloniki pert felülvizsgálták, amelynek kapcsán Dimitrievićet és társait az összeesküvés vádjától felmentették és rehabilitálták. A per egész anyaga azóta kutatható. Kérdés azonban, legalábbis a szerző szerint, hogy a kutatás számára ma hozzáférhető anyagok kielégítik-e a teljesség igényét? Würthle ez utóbbit illetően kételkedik. Megítélése szerint a közeljövőben aligha kínálkozik még egy olyan alkalom, mint az első és második világháború idején, amikor a merényletre, illetve a szerb kormány politikájára vonatkozó teljes anyag ideiglenesen az osztrák—magyar csapatok, majd a náci Wehrmacht kezébe került.

Würthle műve nagyon tanulságos és nagy publicisztikai erővel megírt alkotás. A mű alapkonceptiója és mondanivalója azonban erőteljes kritikát von maga után: a marxista történetírás — az elmúlt évtizedek elmélyült kutatására támaszkodva — nem fogadja el az első világháború kitöréséért egyetlen államot, vagy terrorista csoportot felelőssé tevő álláspontot. Az imperialista háború kirobbantásáért valamennyi imperialista nagyhatalmat felelősség terheli. Nem hanyagolható el, hogy a kezdeményező szerepet az agresszív német és osztrák—magyar imperializmus vállalta magára.

Farkas Márton

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

Voenno-izsztoriceszkij Zsurnal (Szovjetunió) 1975. 7—12 szám.

A második félv folyamán megjelent számok tanulmányai között tallózva elsőként V. *Andrianov*: „Partizánháború és katonai stratégia” című írását említjük meg (7. szám, 29—38. o.). A második világháború befejezése óta egyetlen nap sem telt el úgy, hogy valahol ne dörmögtek volna a fegyverek. (Több mint 30 országot és 28 évet felölelő, jól áttekinthető táblázat mutatja be, hogy hol, mikor folytak fegyveres harcok.) A katonai konfliktusok és helyi háborúk elemzése azt mutatja, hogy az egyik fél részéről a partizánakciók hosszú ideig a fegyveres harc fő formáját képezték. Emellett a polgári és nemzeti felszabadító háborúkban addig, amíg a haladó erők létre nem hozták reguláris hadseregüket, a partizánharc maradt a fegyveres harcnak nemcsak a fő, hanem egyetlen formája is.

Partizánharc sokféle körülmények között kialakulhat, és sok közös vonása van a reguláris csapatok által vívott harccal, de vannak sajátos vonásai is. A partizánok például az ellenség által ellenőrzött területeken harcolnak, a különböző csoportok, alakulatok önként fognak fegyvert, kezdetben a kiképzésük rendszerint igen alacsony fokú, szervezeti formájuk sokféle lehet. Az ellenség rendszerint túlerőben van, ezért nem célszerű hosszas harcokba bocsátkozni. A partizánharc alapvető formája a rövid, váratlan támadás.

A helyi háborúkban a partizánharcok sok helyen főszerepet játszottak. Ott, ahol mindkét fél erős reguláris hadsereggel rendelkezik, a partizánháború rendszerint kiegészítő szerepet kap. Ez a kiegészítő szerep azonban igen jelentős is lehet. A Szovjetunióban például a Nagy Honvédó Háború idején a partizánok megöltek, megsebesítettek vagy elfogtak körülbelül 1 millió hitleristát, kisiklattak 18 ezer vonatot, elpusztítottak több mint négy-

ezer páncélost, és páncélautót, több mint kétezer löveget, mintegy 800 repülőgépet, megrongáltak 1600 vasúti hidat. Ez olyan mennyiségű emberrel és technikával jelent, ami elég lett volna egy nagyméretű hadászati csoportosításhoz.

A partizánharc vezetése egészen hadászati méretekig központosítva volt. Ilyen vezetés nélkül nem lehetett volna az ismert nagy akciókat, mint a „Sínháború”, a „Koncert” stb. végrehajtani. A Szovjetunióban a II. világháború alatt objektíve létezett a partizánerek hadászati alkalmazása.

A megszállt országokban a partizánharc volt az ellenállás legaktívabb formája, amelyben milliók vettek részt Európában és Ázsiában. Franciaországban például 1944-ben 500 ezer ember vett részt a harcokban. A Görög Kommunista Párt által vezetett Nemzeti Felszabadító Front magja a 122 ezer emberből álló partizánhadsereg volt. 1944 végén Jugoszláviában több mint 350 ezer, Albániában 70 ezer, Belgiumban 50 ezer, Dániában 45 ezer, Olaszországban 250 ezer partizán harcolt annak ellenére, hogy a kommunista pártoknak az ellenállás polgári vezetői „kivárási” politikáját is le kellett győzni.

A 8. és 9. szám csaknem minden tanulmánya a távol-keleti hadműveletekkel foglalkozik — a militarista Japán felett aratott győzelem 30. évfordulója alkalmából. A közlemények között találunk olyanokat is, amelyeknek tárgya az 1904—1905-ös háború, vagy a Kolcsak elleni harc valamely rész kérdése. A tanulmányok közül kettőt emelünk ki. Az egyik a 8. szám szerkesztőségi cikke: „A Kvantung-hadsereg szétzúzása” (3—16. o.). A szovjet Távol-Kelet ellen irányuló japán agressziós tervek a háború alatt mindvégig nagy veszélyt jelentettek. Megvalósításuk megkezdését főként a szovjet—német arcvonal eseményeinek alakulása akadályozta meg. A Szov-

jetunió mindvégig kénytelen volt 40 hadosztályt állomásoztatni a mandzsúriai határ mentén, amelyeket nem tudott felhasználni a németek ellen. A japán kormány állandóan megsértette a semlegességi egyezményt. Japán hadihajók 1941 nyara és 1944 vége között 178 szovjet hajót tartóztattak fel, a japánok csak 1944-ben 144 alkalommal sértették meg a szovjet államhatárokat és 39 alkalommal lötték a szovjet területet. 1945 elején Japán még komoly erővel rendelkezett. A szárazföldi hadseregben és a légi erőkben 5,5 millió ember szolgált, volt 10 ezer repülőgépe is, a flotta pedig 500 hadihajóból állt. Az 5,5 millió emberből Kínában volt 1,5 millió, Délkelet-Ázsiában 601 ezer, a Csendes-óceán szigetein 233 ezer, otthon 2,4 millió. Az országban volt csaknem az egész flotta is, 1,7 millió emberrel.

A legerősebb csoport a Madzsúriában állomásozó Kvantung-hadsereg volt, amelyre Japán a szovjet Távol-Kelet meghódításánál számított. Állományába 871 ezer ember, 6700 löveg és aknavető, 1200 páncélos, 1900 repülőgép tartozott. A hadsereg 17 megerősített körletben helyezkedett el, mintegy 1000 km-re széthúzva.

Miután Japán elutasította az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Kína 1945. július 26-i deklarációját, az amerikaiak augusztus 6-án ledobták az első atombombát Hirosimára. A korábbi kötelezettségvállalásnak megfelelően a Szovjetunió augusztus 8-án hadat üzent Japánnak.

A hadicselekmények kezdetére a szovjet csapatokat jelentősen feltöltötték, többek közt az európai hadszíntéren felszabadult alakulatokból. A következő erővel rendelkeztek: 1,5 millió ember, 27 ezer löveg és aknavető, 5500 harckocsi és önjáró löveg, 3800 repülőgép. A túlsúly tehát a következőképpen alakult: ember — csaknem 1:2, lövegek 1:4, harckocsi 1:4,6, repülőgép — csaknem 1:2 arány a szovjet csapatok javára. Az átszervezésnél három frontot hoztak létre: a Bajkálon túli R. J. Malinovszkij, az 1.

Távol-keletit K. A. Mereckov és a 2. Távol-keletit M. A. Purkajev parancsnoksága alatt. A hadműveletben részt vett a Csendes-óceáni Flotta is.

A főhadiszállás nagy jelentőséget tulajdonított a váratlanság tényezőjének, ami helyesnek is bizonyult, mert amint ez később a japán tábormokok vallomásaiból kitűnt, a transzszibériai vasút csekély áteresztő képességére számítva, legkorábban szeptember végére, október elejére várták a támadást.

A támadás előkészítéséről, időpontjáról csak a legszűkebb parancsnokság tudott. A csapatokat széles arcvonalon helyezték el összpontosítási körletekben, ami biztosította a várakozási és megindulási körletek egyidejű és gyors elfoglalását. Csapatmozgatást szigorúan csak éjjel lehetett végrehajtani, nappal be kellett tartani a legszigorúbb álcázási előírásokat. A határőrök rendes szolgálatot adtak, a kijelölt alakulatok a szokásos helyorségi életnek megfelelően szénakaszálással foglalkoztak. A határ menti lakosságot nem telepítették ki, folytatódott a normális élet. A rádióállomások csak a már korábban is ott állomásozott alakulatoknál adtak, az újaknál csak vettek. A terepszemrevételező tisztek légénységi egyenruhában tevékenykedtek. Hatalmas munkát végeztek a repülőterek és gépek álcázása terén. Hogy a főcsapás irányát illetően megtévezzék az ellenséget, a megindulási körleteket az egész arcvonal mentén kiépítették. Hogy a frontparancsnokok megérkezését titokban tartsák, ideiglenesen megváltoztatták nevüket és egyenruhájuk rangjelzéseit.

A hadművelet előkészítése időszakában jelentős pártpolitikai munka folyt. Június és július folyamán több mint 20 ezer harcost vettek fel a pártba, több mint 13 ezret pedig a Komszomolba. Augusztus 1-én a távol-keleti csapatoknál 885 478 párttag és komszomolista szolgált, a személyi állomálynak több mint fele.

Augusztus 9-ére virradó éjjel a szovjet csapatok megindultak — lényegé-

ben tüzérségi előkészítés nélkül. A következő napon támadásba lendültek a Mongol Népköztársaság csapatai is. A Bajkálón túli Front keretében a 6. gárda-harkocsihadsereg csapatai két nap alatt 300 km-t nyomultak előre. Az 1. Távol-keleti Front arcvonalán elkeseredett harcok folytak. Az első nap folyamán mintegy 2322 japán katonát és tisztet semmisítettek meg, csak 35 esett fogságba.

A szovjet csapatok az első hat nap alatt áttörték a védelmi vonalakat. Augusztus 17-én a Kvantung-hadsereg parancsnoksága kapitulált, de a katonák zöme folytatta az ellenállást. A szovjet csapatok ezért meggyorsították a támadást, 50—500 fős deszantok szálltak le a nagyobb városokban és kikötőkben. Mukdenben elfogtak egy japán repülőgépet a mandzsukui bábcsászárral, Pu-Jivel.

Augusztus 11. és 25. között a 2. Távol-keleti Front csapatai, a Csendes-óceáni Flottával együttműködve, végrehajtották a dél-szahalini támadó hadműveletet, augusztus 18. és szeptember 1. között pedig a kurili deszanthadműveletet. Csupán a Bajkálón túli és az 1. Távol-keleti Front csapatai 1565 löveget, 2139 aknavetőt és gránátvetőt, 600 páncélost, 861 repülőgépet, 2480 géppuskát, 9508 golyószórót és 2129 autót zsákmányoltak.

A mandzsúriai hadműveletre az európai háborúban korábban ismeretlen méretek, főleg távolságok a jellemzőek. Az arcvonal több mint 5 ezer kilométer széles volt, a csapatok támadásának mélysége elérte a 600—800 kilométert. Jellemző még az, hogy a hadművelet — méreteihez képest — igen gyorsan zajlott le.

A témakör másik tanulmánya *L. Kozlov* és *A. Orlov*: „A szovjet fegyveres erők felszabadító küldetése” c. írása (9. szám, 3—12. o.). A Szovjetunió belépését a militarista Japán elleni háborúba az elnyomott népek lelkesedéssel fogadták. A szövetségesek táborában viszont már mindjárt a háború után elkezdődött a felszabadító

szerep meghamisítása. A hadjárat 24 napja alatt a szovjet csapatok felszabadították Északkelet-Kínát, Észak-Koreát, Dél-Szahalint és a Kurili-szigeteket. Ez összesen 1,5 millió négyzetkilométer terület, több mint 70 millió lakossal.

A hadjárat gyors üteme megakadályozta, hogy a japánok tönkretegyék Északkelet-Kína és Észak-Korea gazdasági potenciálját, épek maradtak a gyárak, bányák, erőművek. A szovjet csapatok segítséget nyújtottak a termelés megindításához, a termés betakarításához, az élelmezés megszervezéséhez.

A szovjet fegyveres erők győzelme lehetővé tette a Kínai Nemzeti Felszabadító Hadsereg számára, hogy védelemből támadásba menjen át. Több mint 40 millió lakosú terület kapcsolódott be a Kuomintang elleni harcba. A KNFH-nek sikerült kiszélesítenie a felszabadított területeket, elfoglalni az északkeleti kerületeket (nagyobb területet, mint Japán, Olaszország és Németország együtt), amelyek fejlett iparral rendelkeztek és amelyek a néphadsereg katonai-gazdasági bázisává váltak. A kínai vezetők kérésére a szovjet parancsnokság átadta a KNFH-nek a zsákmányolt japán fegyvereket, amelyek mennyiségét két front esetében az előbbi cikk említi, valamint 680 raktárt, a Szungari-flottilla hajóit és a szovjet fegyverek egy részét. Ez lehetővé tette a KNFH fegyvereinek kicserélését, ami azt eredményezte, hogy a hadsereg mennyiségileg és minőségileg megerősödött. 1945. november 1-én a KNFH 522 ezer katonája és tiszte közül 397 ezer Észak-Kínában volt. 1946-ban még Mao is így írt erről: „Csak a Szovjetunió nyújtott Kínának segítő kezét, lelkesítve a kínai népet és katonáit a kuomintangista ellenforradalom és amerikai segítői elleni harcra.”

Koreában, amely csaknem 40 évig volt japán elnyomás alatt, létrejöttek a feltételek a demokratikus koreai állam megalakulásához. Délen ezt a helyi reakció az amerikaiak támogatásá-

val megakadályozta. Északon 1946 februárjában alakult meg Észak-Korea Ideiglenes Népi Bizottsága Kim Ir Szen vezetésével és elkezdte az ország demokratikus átalakítását.

Amikor a szovjet csapatok befejezték felszabadító tevékenységüket, kivonultak a kínai és koreai területekről.

Az imperialista Japán szétzúzása, amelyben döntő szerepet játszottak a szovjet csapatok, kedvező feltételeket teremtett más ázsiai népek nemzeti felszabadító harcához is. 1945. szeptember 2-án a kormány nyilatkozatot adott ki a Vietnami Demokratikus Köztársaság létrehozásáról. Csaknem ezzel egyidejűleg robbant ki az indonéziai forradalom, amely véget vetett a 250 éves holland uralomnak. Augusztus 17-én kikiáltották az Indonéz Köztársaságot. 1946. július 4-én önállókká váltak a Fülöp-szigetek. Kibontakozott a felszabadító harc Burmában, Kambodzsában és Laoszban.

A pártpolitikai munka fontosságával foglalkozik *M. Szoboljev*: „A kommunista párt tevékenysége a hadsereg és a flotta pártszervezeteinek megerősítése terén 1941 és 1945 között” című tanulmánya (10. sz., 3–11. o.). A párt vezető szerepe a fegyveres erőknél a háború idején legvilágosabban a pártszervezetek sokoldalú tevékenységében mutatkozott meg. A felsőbb pártszervek nagy gondot fordítottak a káderek helyes elosztására, tökéletesítették a szervezetet.

A háború kezdetekor a hadseregben és a flottában több mint 14 ezer pártszervezet volt, mintegy 563 ezer taggal. A századoknak és a velük azonos szintű alegységeknek csaknem felében volt pártszervezet. Őt katonai körzetben (a Leningrádi, a Balti Különleges, a Nyugati Különleges, a Kijevi Különleges, az Ogyesszai) volt a hadsereg összes párttagjainak 46 százaléka. A kommunisták, az első sorokban harcolva, rendkívül nagy veszteségeket szenvedtek, az első hat hónap alatt több mint 500 ezren dőltek ki a

sorból. A 18. hadseregben például 1941. július 1-én mintegy 15 ezer párttag volt, a hónap végére pedig mindössze 3700 maradt. Szükségessé vált tehát a párttagok átcsoportosítása. A KB a háború kezdeti időszakában a hadseregbe irányított 500 köztársasági KB, területi, határvidéki, városi és kerületi PB-titkárt, a KB 270 felelős munkatársát, 1265 területi és kerületi pártmunkást, a helyi pártszervezetekből 8800 vezető pártmunkást. Az alsóbb pártaktívából 18,5 ezer kommunistát és komszomolistát mozgósítottak. Az általános mozgósítással is bekerült a hadseregbe 1 millió 100 ezer kommunista.

1942-től kezdve a hadsereg pártszervezetei főként a harcokban kitűnt katonákból töltődtek fel és az új kommunisták száma hónapról hónapra kezdte meghaladni az elvesztettek számát.

1943-ban a hadsereg és flotta pártszervezetei 2 millió 175 ezer harcost vettek fel (803 167 párttagot és 1 millió 372 468 tagjelöltet).

1944-ben a pártszervezetek száma tovább nőtt. Az év végére számuk már 78 ezer volt, a taglétszám pedig meghaladta a 3 milliót. Ez az SZKP tagságának 52 százalékát jelentette.

1941. július 1. és 1945. július 1. között 3 788 ezer harcos lett tagjelölt, 2 376 ezer pedig párttag. A jelentkezők száma azonban lényegesen nagyobb volt. Kb. 800 ezer tagjelölt és 500 ezer párttag kérelmét már nem tudták elbírálni, mert a kérelmezők közben elestek.

A fiatalok nagy létszámára való tekintettel már 1944 őszén újra megindították a hadosztály-pártiskolákat, majd az alsóbb tanfolyamokat is. A párttagság eszmei színvonalának emelését nagyban elősegítette a sajtó. A csapatok havonta 19 millió 300 ezer újságot és kb. 1 millió folyóiratot kaptak. 1944 végére a hadseregben 18 frontújság és ugyanennyi kerületi újság, 90 hadsereg-, 160 hadtest- és több mint 700 hadosztály-újság működött, amelyeknek egyszeri példányszáma 3,5 millió volt.

Rendkívül meggyőző adatokat tartalmaz *K. Kazakov*: „A szovjet tüzérség fejlődése a Nagy Honvédő Háború idején” című tanulmánya (11. sz., 12—19. o.) A háború előtti időszakban mintegy 20 új tábori löveget és aknavetőt hoztak létre, amelyeknek több mint felét rendszeresítették 1937 és 1940 között. A háború kezdetéig rendszeresített fegyvereknek mintegy 67 százalékát a szovjet rendszer idején alakították ki. A szerző a tüzérség fejlődését a fegyverzet és a szervezés alakulása szempontjából nagyobb szakaszokra osztja, felsorolva a fegyverfajtákat is. Ezek közül ragadjuk ki a leglényesebbeket.

A háború kezdetekor a hadseregtüzérség aránya 92 százalék volt (kb. 52 ezer egység), míg a Legfelsőbb Főparancsnokság Tartalékát (LFT) mindössze 8 százalék (kb. 4600 löveg) képezte. 1941 nyarán és őszén a légi-erők és a harckocsik terén elszenvedett nagy veszteségek miatt a tüzérség jelentette csaknem az egyetlen reális tüzerőt. 1941 nyarán-őszén jelentős a reaktív tüzérség létrehozása. 1941. július 1-én állították fel az első reaktív üteget 7 db M—13-as kilövőállvánnyal. Július 14-én 13 óra 30 perckor lőtték ki az első sorozatot az orosz állomáson lévő németekre. Július—augusztus folyamán még 8 üteget küldtek ki az arcvonalra, augusztusban a Főhadiszállás 8, szeptember—októberben pedig még 6 ezred felállítására adott parancsot.

1941 októberében az ellenség 75 hadosztályt (köztük 22 páncélos és gépesített hadosztályt) vont össze Moszkva alatt, a szovjet—német arcvonalon tevékenykedő német csapatoknak csaknem a felét. A szovjet parancsnokság is hatékony intézkedéseket tett az irány megerősítésére. Az ősz folyamán létrehoztak 30 páncéloselhárító tüzérezredet, októberben 14, majd november—decemberben még 28 új reaktív-tüzér dandárt. Általában 4—8, a 16. és 19. hadseregnél 15—17 löveget tudtak biztosítani az arcvonal 1 km-ére. Az erőkkel való manőverezés ered-

ményeként a védelmi hadművelet végére a 16. hadsereg esetében, amely a Moszkvába vezető legrövidebb utat védte, ezt sikerült átlagosan 36,5 lövegre emelni.

1942. január 10-én a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának 03. sz. direktívája kimondta, hogy a tüzérségi támogatás hatékonyabbá tétele érdekében át kell térni a tüzérségi előkészítésről a tüzérségi támadásra. Ugyancsak 1942 őszére, amikor a lehetőségek megnöttek, elkezdtek az átszervezést is. Létrehozták a LFT-t képező és a légvédelmi tüzérhadosztályokat, a reaktív tüzérségi dandárokat pedig ezredekké alakították. Megjelentek az M—20-as és M—30-as nehéz aknavetők, ezeket ezredbe és dandárokba szervezték. A háború első éve alatt a LFT-t képező tüzérség mennyisége hétszeresére nőtt.

A sztálingrádi ellentámadásnál a három front tüzérsége már körülbelül 230 ezredből állt, ez összesen 13 500 löveget és aknavetőt jelentett, 2,3-szer többet, mint amivel a három front Moszkva alatt rendelkezett.

A nagy támadó hadműveletekhez főként az önjáró és reaktív tüzérséget fejlesztették. Kurszk alatt már 15 önjáró tüzérezred működött. Az áttörésnél a főirányokban rendkívül nagy összpontosítást sikerült létrehozni: 160—180, több hadseregnél pedig 210—240 löveget egy arcvonal kilométerre.

1944—1945 folyamán megnöttek az anyagi lehetőségek. Az ipar csupán 1944. júniusától decemberig 28 500 löveget és aknavetőt adott a hadseregnek. Ha összehasonlítjuk a katonai termelés adatait a tüzérségi lövegek, harckocsik és önjáró lövegek terén, azt látjuk, hogy a Szovjetunió a háború alatt 1,5—2-szer több harci technikát, 3,1-szer több löveget és aknavetőt gyártott, mint Németország és összes szövetségei. 1941. június 1. és 1945. június 1. között a Szovjetunió 536 ezer löveget és aknavetőt, 95 100 harckocsit és önjáró löveget gyártott, Németország és szövetségei pedig csak 170 ezer

löveget és aknavetőt, közel 54 ezer páncélost és rohamlöveget állítottak elő.

Lényegében a Szovjetunió katonai iparának megeremítéséről szól *N. Cvetajev*: „Az SZK(b)P XIV. kongresszusa és a Szovjetunió védelmi képességének megerősítése” (12. sz., 3—9. o.) című tanulmánya. A cikk a kongresszus ötvenedik évfordulójára jelent meg.

A XIV. kongresszuson határozták meg a szocialista építés irányvonalát. A szocialista iparosítás politikája megeremítette a katonai ipar alapját is. Ezt figyelembe véve a kongresszus meghatározta azt a feladatot, hogy a Vörös Hadsereget és a Vörös Flottát új, korszerű technikával kell felszerelni.

A XIV. kongresszus megváltoztatta a párt szervezeti szabályzatát és először vett bele külön fejezetet „A Vörös Hadseregben dolgozó pártszervezetekről”. Ez nemcsak rendezte a pártszervezetek helyét a hadseregben, hanem erősítette is a politikai irányítás és a politikai szervek szerepét.

Amikor megkezdődött a szocialista iparosítás, megindult a repülőgépgyártás, a harckocsigyártás és a modern tüzérségi fegyverek gyártása is. A háború előtti utolsó három évben ennek lehetőségei rendkívüli mértékben megnöttek, mivel sok polgári üzemet is átállítottak katonai termelésre. A mérnökök és technikusok megfeszített erővel dolgoztak az új technikai eszközök előállításán. Az automata fegyverek fejlesztése terén nagy sikereket ért el *V. A. Degtyarjev*, *F. V. Tokarjev*, *G. E. Spagin* stb. A tüzérségi fegyverrendszerek tökéletesítése terén a *V. G. Grabin*, *I. I. Ivanov* és *F. F. Petrov* által vezetett kollektívák értek el jó eredményeket.

1936—1939 között jelent meg a KV nehéz harckocsi (főkonstrukcióre *Zs. J. Kotyin*), a T—34-es közepes harckocsi (*M. I. Koskin*, *A. A. Morozov* és *N. A. Kucserenko* konstrukciója). Mindkét harckocsi erős páncélzattal és fegyverrel rendelkezett, jó manőverező ké-

pességű, eléggé gyors harcjárművek voltak. Harci és harcászati-technikai adataik jelentősen meghaladták a külföldi páncélosokéit.

1938—1939 folyamán az *A. N. Tupoljev*, *N. N. Polikarpov*, *V. M. Petljakov*, *Sz. V. Iljusin*, *A. Sz. Jakovlev*, *Sz. A. Lavocskin*, *A. I. Mikoján* és *M. I. Gurevics* által vezetett kollektívák új vadászgépeket, bombázókat és csapatrepülőgépeket hoztak létre: a DB—3F-et, a PE—2-t, az IL—2-t, a JAK—1-et, később a LAGG— és MIG—3-t, amelyek sebessége 549—620 km volt óránként.

1941 júniusára a flottának mintegy 600 hajója volt. Gyors ütemben fejlődtek a légideszant, technikai és légvédelmi alakulatok is.

Mindezeknek az alapoknak a megeremítése azt eredményezte, hogy míg Németország — békés körülmények között — csaknem 7 év alatt állította át gazdaságát a katonai termelésre, az Egyesült Államok pedig 4—5 év alatt, a Szovjetunió — nehéz, háborús körülmények között — mindössze 6 hónap alatt képes volt haditermelésre állítani.

Befejezésül olyan témát említünk meg, amely viszonylag ritkán szerepel a folyóirat hasábjain: *B. Dimitrijev*: „Tengeralattjárók építése a Nagy Honvédő Háború idején” című közleményét (12. sz., 71—75. o.). A Haditengerészeti Flotta építési programjának megfelelően a harmadik ötéves terv első három éve alatt a hajógyárak 265 hadihajót építettek. Ezek között volt 58 különböző típusú tengeralattjáró is. Az egész tervidőszakra 198 tengeralattjáró építését tervezték.

A flották közül a Csendes-óceáni Flotta és az Északi Csendes-óceáni Flottilla rendelkezett a legtöbb nagy tengeralattjáróval (13), míg a Balti Flottának csak 6 ilyen hajója volt, a Fekete-tengeri Flottának és az Északi Flottának pedig mindössze kettő.

1941. június 22-én a tengeralattjárók legénysége 7261 embert számlált. A tisztikar főleg fiatalokból állt. A

nagy nehézségek és a hajógyártás jelentős részének evakuálása ellenére a háború kezdetétől 1942. január 1-ig 25 tengeralattjáró készült. Egyidejűleg tökéletesítették a fegyverzetet is: 1941-ben például új típusú, három fokozatú — 4, 8, illetve 10 km hatótávolságú — torpedót rendszeresítettek. Akkor ez volt a világon a leggyorsabb torpedó, első fokozatának sebessége elérte az 51 csomót. A háború első időszaka alatt azonban 80 hajó helyett mindössze 37 készült el, mert több ok miatt csökkenteni kellett a termelést. A háború második időszakának tapasztalatai — különösen északon — azt mutatták, hogy a kisméretű tengeralattjárók hasznosabbak, ezért ezek építése került előtérbe.

1944-ben kezdődött az új szerkezetek (Diesel-motorok, villanymotorok, szivattyúk) kialakítása. Tökéletesítették az akkumulátorokat, a tüzérségi és torpedó-fegyverzetet, a hidroakusztikai felszerelést és a rádiókat. Kidolgozták a Diesel-motorok víz alatti működését és a zajtalan üzemet biztosító berendezéseket.

A háború egész ideje alatt az ipar 56 tengeralattjárót bocsátott ki, ezen kívül 2 könnyűcirkálót, 25 torpedórombolót, őrhajót, aknakereső hajót, 15 nagyméretű tengeralattjáró-elhárító hajót és 873 különböző méretű naszádot. (*Lengyel István*)

Historie a Vojenstvi (Csehszlovákia) 1973.

A folyóirat 1973. évi 1. számában *F. Herfurt* és *O. Podzemský* „A CSKP KB ideológiai plénuma és a társadalomtudományok a hadseregben” című cikkében — a plénum anyaga alapján — képet ad a XIV. kongresszus irányvonalában megszabott feladatok teljesítésének helyzetéről. Hangsúlyozza hogy korunk fejlődési tendenciáinak értékelésénél, a feladatok jellegének meghatározásánál elengedhetetlen a történelmi valóság, a történelmiség, az elmélet és gyakorlat egysége elvének érvényre juttatása. A plénum megállapította, hogy a párton

és a társadalmon belüli válságfejlődés egyik alapvető oka az elméleti munka hiányossága volt, ami a hadseregben belül abban is megnyilvánult, hogy lebecsülték a társadalomtudományok jelentőségét a politikai nevelőmunkában. A társadalomtudományok művelésének fő célja a hadseregben az élet átformálása és annak biztosítása, hogy a hadsereg alkotó résztvevője legyen annak az eszmei-ideológiai harcnak, amelyet a kommunista párt folytat.

J. Lipták és *M. Špičák* „1948 februárja és a csehszlovák hadsereg” c. cikkében, a munkáshatalom és a proletárdiktatúra bevezetésének, az 1921-ben kitűzött közelebbi stratégiai cél elérésének 25. évfordulója alkalmából szemlélteti a CsKP tevékenységét, a párt katonapolitikájának alakulását, a hadseregépítés háború utáni folyamatát a társadalmi fejlődés egyes időszakáiban. Kiemeli a túlzottan nagy létszámú hadsereg fenntartásának hátrányait olyan körülmények között, amikor a Szovjetunió ereje is garantálta a köztársaság biztonságát. Jellemzi a hadsereg akkori parancsnoki karának beállítottságát és összetételét.

V. Kožnar, „Történelmi tett, amelyet nagyra értékelünk” c. cikkében — a 30. évforduló alkalmából — méltatja a csehszlovák katonai egység első harcbalépését a szovjet—német arcvonalon, Szokolovo körzetében, 1943 márciusában, a Voronyezsi Front állományában. Ez a harci tett alapozta meg a csehszlovák—szovjet fegyverbarátságot. Az 1. csehszlovák önálló zászlóalj parancsnoka Svoboda ezredes volt. Egységében magyar katonák is harcoltak.

1972. október 25—30 között a Szlovák Tudományok Akadémia épületében ülésezett a *csehszlovák—szovjet történelmi vegyesbizottság*. A csehszlovák delegáció vezetője, *J. Poulík* akadémikus, referátumában a csehszlovák historiográfia jelenlegi hely-

zetével és fő feladataival foglalkozott. A szovjet delegáció vezetője, P. N. Pospelov akadémikus, tájékoztatta az ülés résztvevőit a szovjet történettudomány utóbbi években elért fejlődéséről és aktuális feladatairól. P. A. Zsilin altábornagy, akadémiai levelező tag, felszólalásában a második világháború történetével foglalkozó tizenkét kötetes sorozat kiadási munkálataival kapcsolatos kérdésekről tájékoztattott.

Az ülésen több csehszlovák és szovjet történész szólalt fel, a fő figyelmet a csehszlovák—szovjet kapcsolatok alakulására, de elsősorban a második világháború időszakában gyökeredző fegyverbarátság tényekkel való alátámasztására fordították. Behatóan foglalkoztak a második világháború története burzsoá meghamisítóinak leleplezésével is.

V. P. Morozov „A szovjet fegyveres erők hadászati támadása 1944—45-ben a Kárpátok—Prága irányban”; V. Král „Csehszlovákia és a második világháború”; C. Amort: „A cseh és szlovák nemzeti felszabadító harcnak nyújtott szovjet segítség az 1939—1945-ös években” tárgyú korreferátumát a folyóirat teljes terjedelemben közli.

J. Pivovarci „A Szlovák Nemzeti Felkelés hadigazdasági alapjai” c. cikkében részletes adatok alapján mutatja be a felkelés stratégiai tervét és annak katonai-gazdasági bázisát, biztosítását. Kiemeli, hogy az akkori Szlovákia potenciálja meghatározó szerepet játszott a szovjet hadsereg villámgyors előnyomulásában, másrészt feltárja a Szlovák Nemzeti Felkelés koncepciójának jellemzőit, főleg az ideiglenesen felszabadított területek védelmének, a felkelés vezetésére és kimenetelére gyakorolt hatásának sajátosságait.

A folyóirat 2. számában folytatódik a csehszlovák—szovjet történelmi vegyesbizottság ülése anyagának közlése. P. A. Zsilin „A második világhá-

ború történetének alapvető problémái” c. referátumában az egységes elméleti-módszertani hozzáállás fontosságát emeli ki a történelmi kutatásban, hangsúlyozva a két ország történelmi közös munkájának jelentőségét. Elemzi a második világháború kirobbanásának okait és következtetéseket von le a jövő háborújára; foglalkozik a Szovjetunió győzelmének világtörténelmi jelentőségével; a faszizmus ellen harcoló országok és népek erőfeszítéseivel; a második világháború elemzésének jelentőségével korunk háborús tendenciáinak megértése, feltárása szempontjából.

A 3. számban V. Král „Historiográfiaink módszertani problémái” c. tanulmányát közlik amely a Szovjetunió fennállása 50. évfordulója alkalmából a Károly Egyetem filozófiai fakultásán rendezett ünnepi ülészenkor korreferátumként hangzott el. Tekintettel arra, hogy a szerző által felvetett problémák — a burzsoá ideológia hatása, a társadalmi átalakulás és a tudati formálás közötti ellentmondások, a marx—lenini metodológia elferdítése, a pártosság hiánya stb. — közösek, és aktuálisak a katonai historiográfia számára is, a szerkesztőség célszerűnek tartotta a felszólalás teljes terjedelmű közlését.

Ugyancsak a 3. számban tájékoztató adnak a *Budapesten, 1972. december 18—19-én megtartott tudományos konferenciáról*, melyre Petőfi Sándor születésének 150. és az 1848—49-es magyarországi forradalom 125. évfordulója alkalmából került sor a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, valamint a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia rendezésében. A tájékoztatót V. Dangl írta.

A lap 4. számában J. Procházka „Fordulat a háború menetében és annak politikai kihatásai” c. cikkében Kijev felszabadításának 30. évfordulójáról emlékezik meg és általános képet nyújt az 1943-as év katonai eseményeiről. A szovjet hadsereg téli had-

járatában részt vett az 1. csehszlovák önálló dandár is, amely számbelileg és minőségileg megerősödve, állományában harcokszízáslóaljjal és erős tűzérsséggel, az 1. Ukrán Front hadműveleti felépítésében harcolt Kijev térségében. 1943. december 12-én sor került a csehszlovák—szovjet kölcsönös katonai és egyéb segélynyújtási egyezmény aláírására. A csehszlovák katonák megtisztelő kötelességüknek és internacionalista küldetésnek tekintették Ukrajna felszabadításában való részvételüket.

V. Mahler „A párt katonapolitikája” és A. Michňák „A párt katonapolitikája periodizálásának kérdései” c. cikkeivel a szerkesztőség sorozatot indít, olyan vitaanyagokat közölve, amelyek egy eddig kevésbé feltárt területet — a CsKP katonapolitikájának történetét — érintik. Ennek a kérdésnek a feltárását a csehszlovák hadtörténeteszek által folytatott kutatómunka jelentős és szükséges területének tekintik. A szerzők elsősorban néhány módszertani problémára hívják fel a figyelmet, értelmezik a párt katonapolitikájának hatását, céljait és feladatait, tartalmát és meghatározó vonásait, a katonapolitikai irodalomban való interpretálását és a fejlődés periódusai szerinti osztályozás kérdéseit, kiemelve az internacionalista jelleg bizonyítását.

A folyóirat 5. és 6. számában két-részes tanulmányt közöl J. Šolc tollából Ján Nálepkaról, aki 1943. november 16-án halt hősi halált az Ovrucs ukrán városért folyó harcokban. Nálepka a Szovjetunióban alakult 1. önálló csehszlovák partizánosztag parancsnoka volt, századosi rendfokozatban; a Szovjetunió Hőse, valamint a Szlovák Nemzeti Felkelés Hőse megtisztelő cím birtokosa. Nálepka—Repkin történetét, harcos életútját és hősi tetteit olvasva a forradalmi, hazafias és internacionalista harci hagyományok forrására lelünk. Nálepka pályája a szlovák értelmiség életútját tükrözi. Sokan léptek e harcos útra, de

kevesen jutottak el a valóban forradalmi tettekhez. E téren tettei ösztönzőek és példamutatóak voltak.

V. Vávra a 6. számban közölt tanulmányában megkezdi a CsKP katonapolitikája fejlődésének bemutatását, mégpedig az 1921—1935-ös években. Jellemző vonása a megfelelő hozzáállás keresése a forradalom kérdéseihez, az egységfronthoz, a munkás—paraszt szövetséghez, a burzsoá hadsereggel való viszonyhoz stb. A hadtörténeti kutatás szempontjából több tényezőt emel ki a szerző az objektív és szubjektív mutatók komplexumából. Ilyenek: a nemzetközi forradalmi mozgalom hatása; az ország belső gazdasági és politikai helyzete; külpolitikai irányvonala; a burzsoá hadsereg belső viszonyai és fejlődése; a CsKP belső helyzete, főleg az elhajlás elleni harca és szervező tevékenysége; a párt harci-forradalmi tapasztalatai.

Az 1973-as évfolyam magyar vonatkozásai

— az 1. számban ismerteti a szerkesztőség a Hadtörténelmi Közlemények 1972. 1. számának kivonatos tartalomjegyzékét;

— a 4. számban recenziót közöl az Országos Hadtörténeti Múzeum Értesítője 1971. évi 1. számáról;

— a 6. számban J. Lipták tollából rövid tájékoztató jelent meg a második világháború történetével foglalkozó nemzetközi történészkonferencia (Budapest, 1973) napirendjéről és célkitűzéseiről. (Nádor Tibor)

Vojennoisztoriceszki Szbornik (Bulgária) 1974.

A bolgár néphadsereg hadtörténelmi folyóirata 1974 januárjától új köntösben és évente négy alkalommal jelenik meg. A szerkesztő bizottság élére Nikola Negyalkov tábornok, a vezérkar főnökének helyettese került, az új főszerkesztő Todor Gigov ezredes lett. A formai megújulás határozott tartalmi gazdago-

dásban is lemérhető. Az elmúlt két esztendő alatt igen érdekes, értékes tanulmányok, közlemények, értékelések, visszaemlékezések, tájékoztatók stb. jelentek meg. Ugyanakkor a folyóirat folytatta jó hagyományait is, főként a kritikai és a bibliográfiai ismertetések területén.

Mindebben kétségtelenül meghatározott szerepet játszik az a tény, hogy 1973 október elsejétől — a vezérkar alárendeltségében — megalakult a bolgár néphadsereg Hadtörténelmi Intézete. Ez a szervezeti előrelépés minden bizonnyal új fejezetet nyitott a bolgár hadtörténetírás és kutatás fejlődésében.

Az 1974-es év számaiban megjelent tanulmányok és tudományos közlemények szerzői a bolgár hadtörténelem néhány kiemelkedő korszakára, illetve eseményére összpontosították figyelmüket és alapvetően az e témákban elért új oktatási eredményeket összegezték. Ez természetesen is, hiszen az 1974-es évben számos nagy jelentőségű történelmi eseménynek volt az évfordulója.

A négy számban közreadott írásokat lényegében öt témakörbe csoportosíthatjuk: 1. a bolgár partizánmozgalom története; 2. az 1944. szeptember 9-i fegyveres felkelés kérdései; 3. a bolgár nép honvédő háborújának eseményei; 4. a bolgár néphadsereg harmincéves fejlődése és 5. az ezekkel szorosan összefüggő szovjet—bolgár fegyverbarátság története.

A fenti témakörök mellett csupán mennyiségi vonatkozásban „szorultak háttérbe” a bolgár hadtörténelem más időszakainak illetve kérdéseinek szentelt anyagok. Minőségileg ugyanis igen értékesek például *D. Angelov*: „Bolgár—bizánci kapcsolatok Ivan-Alekszandar cár idején, 1341—1347-ben” (1. szám), *Cv. Pavlovszka*: „Az Áprilisi Felkelés katonai előkészítése az 1. (tirnovói) forradalmi körzetben” (1. szám). *Iv. Sipcsanov*: „Katonai cenzúra Bulgáriában az 1912—1913-as Balkán-háborúk idején” (2. szám), *G. Hana-mov*: „Vezetés és összeköttetés az

1923-as Szeptemberi Felkelésben” (2. szám) vagy *Szl. Csakarov*: „Fegyveres antifasiszta harc a sztara—zagorai és plovdivi térségben 1934—1935-ben” (1. szám) című tanulmányok amelyekben mindannyian új kutatási eredményekről is számot adtak.

Ez az ismertetés természetesen nem vállalkozhatott az egyes anyagok tartalmi kérdéseinek, tudományos megállapításainak közlésére, elemzésére. A magyar érdeklődőknek azonban nyilvánvalóan az is hasznos, ha legalább tájékoztatóst kaphatnak a bolgár hadtörténelmi folyóiratban megjelent munkákról. Ezekről a fentiekben említett öt témacsoport szerint adunk áttekintést.

Az *első csoportba* tartoznak tehát, s a bolgár partizánmozgalom kérdéseivel foglalkoznak a következő írások. *K. Koszev*: „A bolgár kommunista párt — a bolgár nép fasiszta elleni fegyveres harcának szervezője és vezetője 1941—1944” (3. szám). A szerző átfogó képet ad a bolgár forradalmárok tevékenységéről a második világháború idején. Bemutatja a párt szerepét és helyét a nép antifasiszta ellenállásának és fegyveres harcának kibontakoztatásában és végigvitelében. *K. Markov*: „A bolgár partizánegységek harcászatiának néhány alapvető kérdése” című tanulmánya (3. szám) különösen azért figyelemre méltó, mert a partizánharcászat a tudományos munkákban eléggé ritkán jelentkező, ugyanakkor napjainkban is fontos elméleti és gyakorlati jelentőségű kérdéseit feszegeti és több olyan megállapítást fogalmaz meg, ami nemcsak a bolgár partizánmozgalom történetére érvényes.

Új ismereteket közölnek *V. Kovacssev*: „Az illegális sajtó (1941. június—1944. szeptember 9.) és néhány katonai probléma” (4. szám), *M. Conev*: „A forradalmi katonák és tisztek szerepe az 1941—1944-es antifasiszta harcban” (3. szám), *B. Atanaszov*: „Illegális katonai szervezkedések és perek a monarcho-fasiszta hadseregben 1942—

1943 folyamán" (4. szám) című írásaikban.

Különösen érdekesek azok a feldolgozások, amelyek egy-egy terület eseményeinek, illetve egy-egy speciális kérdésnek nagyobb összefüggésekben való elhelyezéséhez nyújtanak segítséget. Ide tartozik például *Cv. Todo-rova*: „Fegyveres antifasiszta harc 1941—1944 időszakában a harmadik felkelő övezetben” (4. szám) című munkája, melyben a pazardzsiki terület ellenállási mozgalmanak alig, vagy egyáltalán nem ismert tényeit adta közre, vagy *D. Docsev* írása, a „Partizánmozgalom a Rodope hegységben 1943—1944 tavasza között” (1. szám). Hasonló cél vezette *Hr. Dobrev* történelmét „A Lovecs—Trojan terület partizánmozgalma harcászatiának néhány mozzanata” (2. szám) megírásában. *K. Gramenov—Szt. Liszijszki* pedig „A gorna-dzsumajai körzet 1942 júniusa—1944 januárja közötti fegyveres harca” (2. szám) bemutatására vállalkoztak. Ügyszintén érdekes közléseket tartalmaznak *A. Ruszev*: „A »Georgi Dimitrov« 3. bolgár népfelzabadító dandár tevékenysége a támadó harcokban” és *M. Ereliszska*: „A Népfelzabadító Felkelő Hadsereg tevékenysége a II. felkelő övezetben a szeptember 9-i felkelés előestéjén” című munkái. Mindkettő a folyóirat 3. számában jelent meg.

A második csoportba tartoznak az 1944. szeptember 9-i fegyveres felkeléssel foglalkozó írások. *V. A. Maculenko* szovjet hadtörténész a felkelés kirobbanásának és győzelmének külső, kedvező feltételeként szerepet játszó iasi—kisinyovi hadműveletről ad értékelést. Figyelemre tart igényt *Zs. Cvetkov* tanulmánya, mely „A katonai partizán alegységek hozzájárulása a Szeptemberi Felkelés győzelméhez” címet viseli. A felkelés eseményeinek megismeréséhez visznek közelebb *K. Kolev* és *G. Antonov* a bolgár haditengerészet részvételéről készített feldolgozásokkal. Az említett tanulmányok az alapvetően a felkelés 30. évfordulójá-

nak szentelt 1974. évi harmadik számban jelentek meg, melyben számos értékes visszaemlékezést is találhatunk.

A harmadik csoportot alkotják a bolgár nép honvédő háborújáról írott anyagok. E témán belül általános kérdésekkel foglalkozik *M. Lalkov*: „Bulgária 1944—1945-ös honvédő háborúja — a bolgár nép antifasiszta harcának folytatása” (4. szám) és *G. Gincsev*: „A bolgár néphadsereg hadművelleti művészete az 1944—1945-ös honvédő háború időszakában” (4. szám) című tanulmánya. Külön figyelmet érdemel a 2. számban megjelent két munka. Az egyik *R. Bonev*: „Az 1944-es honvédő háború első időszakában, erdős-hegyes terepen vívott támadó harc manőverei”, a másik pedig *Iv. Nikov*: „A műszaki csapatok részvétele az 1944-es Nis-i hadműveletben” című, új kutatási eredményekre is támaszkodó írása. Speciális szakterületre kalauzolja el az olvasót *V. Kurtev* összefoglalása a 4. számban, mely „Az egészségügyi biztosítás az 1944—1945-ös honvédő háborúban” címmel jelent meg. A harmadik témakörbe tartozó munkák szerzői többségükben természetesen érintik a bolgár néphadsereg magyarországi tevékenységét is. Külön felhívjuk a figyelmet két közleményre. Az egyik *P. Hadzsiivanov*nak, az 1. bolgár hadsereg egykori törzsfőnökének „Az első bolgár hadsereggel Jugoszlávia, Magyarország és Ausztria területén” című írása (1. szám), mely nagyrészt a könyv alakban közreadott visszaemlékezés alapján készült. *Hadzsiivanov* könyvéről hadtörténelmi folyóiratunk 1975. évi 3. számában adtunk ismertetést. A másik közleményben (a 4. számban) *Genka Zidarova* állít emléket a bolgár katonanőknek, akik a honvédő háborúban önkéntesként vettek részt és példamutató helytállásról tettek tanúbizonyságot.

A VISZ 1974-es számaiban közreadott tanulmányok közül a negyedik témakörbe a bolgár néphadsereg születésének 30. évfordulójára készült cik-

kek és feldolgozások tartoznak. Ez alkalomból jelent meg *Dobri Dzsurov* honvédelmi miniszter cikke a 3. számban „A bolgár néphadsereg — a szocialista forradalom szülötte, a haza és a szocializmus hűséges őrizője” címmel. A folyóirat negyedik számában olvasható *V. Palin* szintézis jellegű írása, amelyben „A kommunista párt tevékenysége a bolgár néphadsereg létrehozásáért és megerősítéséért az 1944—1949-es években” címmel elvi, politikai és gyakorlati problémákat tárgyal. Nagy érdeklődésre tarthat igényt a szocialista hadseregek történetével foglalkozók számára *At. Szerdzsiev* tábornoknak „A bolgár néphadsereg fejlődéséről és megszilárdulásáról az 1948—1955-ös években” írott cikke (3. szám).

Az ötödik témacsoportba sorolható anyagok között van *Szt. Tanev*: „A szovjet hadsereg döntő szerepe az 1944. szeptemberi antifasiszta népi felkelés győzelmében” (3. szám) és *Iv. Filcsev*: „A szovjet hadsereg bulgáriai fogadtatása” (3. szám) címmel közölt jó összefoglalása. Külön figyelmet érdemelt *R. Zlatkov*: „A bolgár és a szovjet katonák fegyverbarátsága és együttműködése az 1944—1945-ös hon-

védő háborúban és ennek tükröződése a frontszajtóban” (1. szám) című anyaga.

Szt. Tanev egy másik írásának külön értéke, hogy a bulgáriai szocialista forradalmi átalakulás egyik döntő területének fejlődéstörténetét vizsgálva hadtörténelmi vonatkozású következtetéseket vont le. A tanulmány „A szovjet csapatok segítségével Bulgária első mezőgazdasági szövetkezeteinek megszilárdításában és fejlesztésében 1944—1947 között” címmel, a 2. számban jelent meg.

A bolgár hadtörténelmi folyóirat nemcsak a tudományág művelőinek és az iránta érdeklődőknek nyújt ismereteket és segítséget, hanem jelentős szerepet tölt be a bolgár társadalom, ezen belül az ifjúság hazafias és honvédelmi nevelésében. Ez jellemző az 1974-es számokra is. Számos rövid írás található bennük a bolgár hadtörténelem nagy alakjairól és a bolgár nemzet fejlődésében elévülhetetlen érdemeket szerzett külföldi személyekről, hadvezérekről, forradalmár katonákról, tevékenységükről, hőstetteikről.

Ez utóbbi követésre méltó módszer lehet a magyar hadtörténelmi folyóirat számára is. (*Godó Ágnes*)